

MAREK KRAJEWSKI

Wrocław

Z teorii łacińskich zdań warunkowych

Badania naukowe z zakresu archaicznej literatury łacińskiej nie mogą być kompetentnie prowadzone bez znajomości metryki i gramatyki historycznej języka łacińskiego. Archaiczne fakty językowe muszą być interpretowane na różnych płaszczyznach, a zatem trzeba je ujmować z punktu widzenia różnych podsystemów języka. Profesor Władysław Strzelecki był znakomitym znawcą tych zagadnień. Gramatyka historyczna, jako swoista wielokrotność gramatyki opisowej¹, zakłada oczywiście doskonałą znajomość tej ostatniej. Potwierdzeniem tej oczywistej konstatacji jest Władysława Strzeleckiego przyczynek do teorii łacińskich zdań warunkowych.

Recenzując Jana Safarewicza opracowanie historycznej składni łacińskiej², profesor Strzelecki zauważa pewną ciekawą prawidłowość dotyczącą IRR³ w uzależnieniu od *verbum regens*: „(...) podręczniki gramatyki tradycyjnej uczyły, że przy przejściu okresu nierzeczywistego na składnię *acc. c. inf. con. imperf.* wyraża się przez formę *-urum esse*, a *con. plusquamperf.* przez *-urum fuisse*. Zwrócono jednak uwagę, że pierwsza część tego twierdzenia ma podstawę bardzo kruchą, bo opiera się na jednym tylko miejscu autora i to dość niepewnym pod względem krytycznym. Wydaje się więc badaczom, i to zdaje się słusznie, że forma na *-urum fuisse* była równoważnikiem tak *con. imperf.*, jak i *plusquamperf.*”⁴. Wypowiedź ta dotyczy następującego zjawiska:

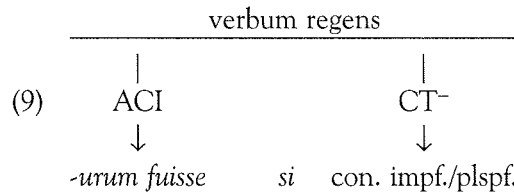
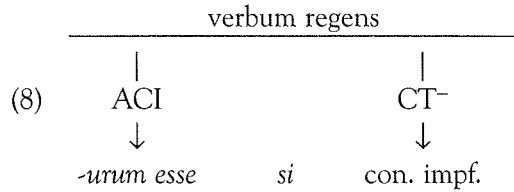
¹ W. Mańczak, *Problemy językoznawstwa ogólnego*, Wrocław 1996, s. 7.

² W. Strzelecki (rec.), J. Safarewicz, *Gramatyka historyczna języka łacińskiego. Cz. II: Składnia*, Warszawa 1950, „Eos” 44, 1950, z. 2, s. 120–132.

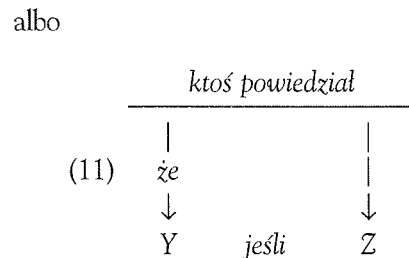
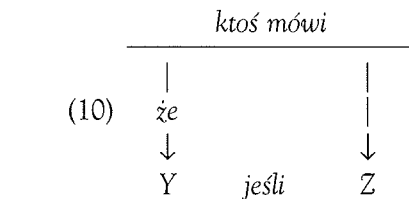
³ Wykaz skrótów: IRR = modus *irrealis*; POT = modus *potentialis*; REAL = modus *realis*; S = zdanie nadrzędne; s = zdanie podrzędne; s_{gr} = poprzednik; $A \downarrow B$ = B jest uzależnione od A; $A \Rightarrow B$ = jeżeli A, to B, gdzie A i B są dowolnymi zdaniami; CT = *consecutio temporum* – respektowane (CT⁺) lub nie (CT⁻).

⁴ W. Strzelecki, *op. cit.*, s. 123–124. Do artykułu: M. Krajewski, *Die griechischen und lateinischen Sprachstudien an der Universität Wrocław*, [w:] *Wratislaviensium studia classica*.

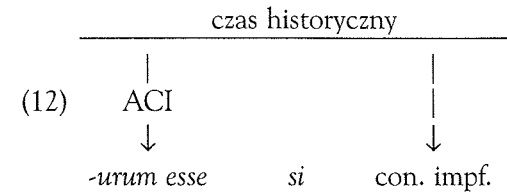
Wyżej zostały przedstawione trzy zasady odnośnie S↓IRR, mianowicie (5), (6) i (7). Ponieważ (5) zawiera się w (7) mamy de facto dwie zasady:

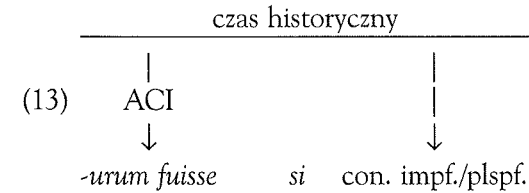
Obie zasady są ilustrowane w literaturze łacińskiej wyłącznie w kontekście *oratio obliqua*, czyli w sytuacji przytaczania cudzych wypowiedzi. Zawsze przyjmują one schemat:

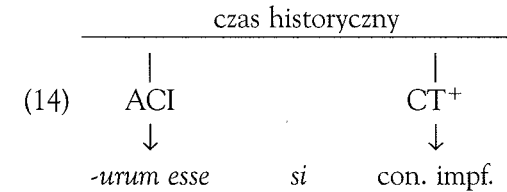
We wszystkich łacińskich egzemplifikacjach zasad (10) i (11) mamy wyłącznie sytuacje, kiedy verbum regens przybiera czas przeszły lub – traktowany jako przeszły – praesens historicum. Reguła (8) oraz reguła (9) przybierają zatem postać:

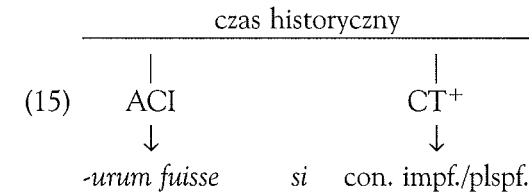
oraz:

Co się zmieniło w (12) i (13) w porównaniu z (8) i (9)? W (8) i (9) jest CT⁻, natomiast w (12) i (13) – CT⁺. Nieistotne jest, czy CT⁺ w (12) i (13) jest przypadkowe, czy też konieczne. Nie wdając się w rozważania semantyczne, jedno jest pewne: z formalnego punktu widzenia CT w (12) i (13) jest respektowane. Po uwzględnieniu tej informacji otrzymujemy:

oraz:

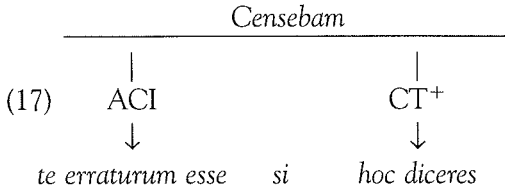

Po tych przekształceniach zasada (15) pozostaje jedyna w swoim rodzaju i z niczym nie może być pomyłona, ponieważ posiada jedyny w swoim rodzaju wyznacznik *-urum fuisse*. Natomiast zasada (14) staje się niejednoznaczna, ponieważ identycznie może wyglądać produkt prawidłowej transformacji REAL w S↓REAL na przykład¹⁴

(16) *Si hoc dices, errabis*

¹⁴ Za: R. Kühner, *op. cit.*, s. 406.

w strukturę:

w której spełniony jest warunek reguły (12), tzn. $\text{con. impf.} \Rightarrow \text{-urum esse}$.

Wobec identyczności formalnej (14) = S↓IRR oraz (17) = S↓REAL zasada (14) nie jest jednoznaczna, ponieważ nie tylko IRR jest definiowany przez następnik na *-urum esse*, a ponadto CT (z formalnego punktu widzenia) jest zachowane i w (14), i w (17). Wobec tego jedynym ścisłym rozróżnieniem formalnym jest zasada (15), której zwolennikiem był profesor Władysław Strzelecki. *Quod erat demonstrandum*.